

20 ÉVES
A SZEGEDI
KORTÁRS BALETT
II.rész

Halász Tamás A TISZA-PARTI GYAGILEV
BOKOR ROLANDdal a Szegedi Balettről, Imre Zoltánról, Rudolf Nurejevéről

A címben említett formában, szeretetteljes humorral emlegeti Bokor Rolandot, az idén húszéves Szegedi Balett újraalapítóját a magyar táncszakma. A Ballets Russes legendás impresszáriója emléket őrző oroszországi intézmény alapította elismerést, a Gyagilev-díjat egyedüli magyarként kiérdemlő producer idén maga is kerek születésnapot ünnepel.

A táncszakma Imre Zoltán hazacsábítóját, a szegedi műhely újateremtőjét, a Mandarin Fesztiválok, s a Rudolf Nurejev Nemzetközi Balettverseny alapító igazgatóját tiszteli személyében. Komolyzenei szervező-munkásságát olyan világnagyságokkal való együttműködés fémjelzi, mint José Cura, Derek Lee Ragin, Andrea Bocelli, Lorin Mazel vagy Ennio Morricone - kik magyarországi fellépéseit hozta tető alá. Luciano Pavarotti Kreml-béli koncertjének volt társszervezője, a Casino de Parisban a Figaro házasságát jegyezte impresszárióként. Dolgozott José Carrerassal, Plácido Domingóval. Keveset nyilatkozik, szegedi éveiről kivált ritkán beszél.

1987 őszén debütált az általa újraalapított Szegedi Balett egy meglehetősen kalandos vállalkozással, amit kemény előkészítő munka előzött meg: nem csupán a társulatépítése.

• Nyáron már javában zajlottak a szeptemberre kitűzött új bemutató próbái, ehhez pedig a szezon második felére fel kellett tölteni a létszámot.

A Szegedi Nemzeti Színházat előzőleg újjáépítették, nyolc évig egyáltalán nem működött. Balett-együttes ekkor viszont már jó másfél évtizede nem dolgozott a házban, ennyi idő telt el a második korszak óta.

Az első a háború után közvetlen következő néhány évben zajlott: ekkor keletkezett Lőrinc György legendás Mandarin-előadása is.

• Igen, ezt, az 1947-1949-es periódust követően, az ötvenes-hatvanas évek fordulóján volt egy újabb próbálkozás, amelynek akkor a fiatal Imre Zoltán távozása vetett véget.

És ekkor ismét ott volt a tiszta lap, egy frissen felújított, gyönyörű épületben...

• Egy Fellner-Helmer remekműben, a vidék legszebb színházában, ami világ életében több tagozattal működött. Szegeden komoly hagyománya volt a nagyszabású opera és operett-előadásoknak, amelyekhez köztudottan nagy táncbetétek dukálnak. A vidék legnagyobb operájának fénykora Vaszy Viktor, a legendás karmester működésének időszakára tehető. Ez az egyedülálló tehetségű, dinamikus egyéniségű muzikus jól tudta, hogy jó operaház nem létezhet balett nélkül. Sok más zeneti vezetővel ellentétben, mindig szívügye volt a balett minél színvonalasabb meghonosítása vidéken is. A második és a harmadik időszak közt csak egy kis létszámú tánckar volt a színházban - amit nyugodtan nevezhetünk az ország második operaházának -, velük jelentősebb zenés darabokat nem lehetett létrehozni. Ezen alapult az egyik legfőbb érvem, amellyel a felújítás alatt álló teátrum vezetését bombáztam - mondván: a hagyomány kötelez. Számtalan beadványt írtam, programjavaslatokat tettem le eléjük, de nem azzal az ambícióval, hogy azokat aztán én is hozzam tető alá. Egy nap aztán azzal kerestek meg, hogy ha már leírtam ezt a rengeteg eszelős elképzelést, ugyan, nincs-e kedvem megvalósítani?

Ez tényleg váratlanul ért?

• Mint derült égből a villámcsapás. A rekonstrukció 1986 őszén fejeződött be. Én addigra már kezemben tartottam a kinevezésem, amit május 1.-én írtam alá. A színház dolgozói is felvonnultak a Munka Ünnepe: én a masírozó tömegben, az egyik kollégám hátán írtam alá a tagozatvezetői szerződést, mert Nagy László, az igazgató ott dugta az orrom alá. Ő pártolta az elképzeléseimet, harcolt értünk.

Van személyes kötődésed Szegedhez?

• Családiról semmi. Imádtam a várost, rengeteget jártunk le. Korábban az olajiparban dolgoztam, vegyipari gépészmérnökként gyakran megfordultam az algyői kútúrásoknál, a szomszédban. Ha már ott voltam, mindig elmentem a színházba, rengeteg előadást láttam a Szabadtéri Játékokon is, csodát csoda hátán. Népszínház irány dominált ekkor a Dómtéren, de valahol ott volt a Salzburgi Fesztivál hangulata is.

Milyen körülmények közt kezdtetek dolgozni?

• Elég annyit mondanom: hiába volt a pártoló hangulat, az átadás után döbbentek rá, hogy még balett-terem sincs a színházban, egyszerűen elfeledkeztek róla. Az utolsó pillanatban, az egyik, színpad alatti díszlettárolót alakították át e célra. Hajdan a tetőtérben, a negyedikben volt egy rossz adottságú, kifli alakú tér: ott készült egykor Lőrinc Mandarinja is.

A társulat összeválogatásában teljesen szabad kezet kaptál?

• Igen, ahogy a koncepcióval kapcsolatban is. A rendszerváltás előtt pár perccel voltunk, a helyzet egyáltalán nem volt egyszerű: hiába az igazgatói támogatás, a házon belül nem csekély ellenállást tapasztaltunk. A gazdasági igazgató például kerek-perc kijelentette: ha bemutatókat akarok, szépen szerezzem meg hozzájuk magam a pénzt, 1986-ban. Képzelheted. A költségvetésből minimális rész jutott csak ránk: tarhálni kellett, a minisztériumban. A régi, lelkes tánckarból szinte mindenkit tudtam használni, de fel kellett hoznunk a létszámot. A Pécsi Baletttől el tudtam szipkázni pár táncost, például Zarnóczai Gizit, de lehívtam fiatal szabadúszókat, s a Balettintézet néptáncmozgatójának nyolc végzősét is szerződtettem, köztük Juronics Tamást, Kovács Anitát, Péntek Katát, Fekete Hedviget és Sárközi Attilát, akik gyorsan, remekül beleilleszkedtek. Képzett, tehetséges embereket szedtem össze, már csak az új operaprodukciónak nagyszabású balett-betétei miatt is: egy Aida, vagy egy Igor herceg komoly felkészültséget követel.

Miben nyilvánult meg a tagozat önállósága?

• Lehetőséget kaptunk évi két bemutatóra, ami nagy dolog volt. Ezeket aztán bérletes előadásokként, vagy bérletszünetben elég sokszor tudtuk játszani.

Az önálló produkciók mellett erősen segítettek a társtagozatok munkáját is: ez vidéken nem is mehetett volna másként.

Hogy a táncosok élő díszletként pózoljanak, arról szó sem lehetett. Méltó feladatokra vállalkoztunk, sokat dolgozhattunk: kedd-péntek volt az operanap, hétvégén operetteket játszott a színház, és persze ott voltak a balett-napok. A lehető legnagyobb igénnyel igyekeztem dolgozni: az Igor hercegebe, a Polovec táncokhoz például Harangozó Gyula híres koreográfiáját szereztem meg, Sebestyén Katalin volt a betanítónk. Örült sikert arattunk vele. E mű annak idején az Operaházban önálló, egyfelvonásos balettként ment.

Az ifjú titánok mellett érett nagyságok is felléptek ekkor Szegeden.

• Komoly szóló-feladatokra igyekeztem tapasztalt nagyágyukat meghívni. Így került hozzánk, állandó vendégként Metzger Márta, Pártay Lilla, Szakály György,

Lencsés Károly és Lovas Pál.

Milyen taktikával indultál?

• Azt akartam, hogy a bemutatkozásunk nagyot szóljon. Kitaláltam hát, hogy külföldön élő magyar koreográfusokat kérek fel egyfelvonásosokra.

Ebbe a körbe mindenképp be akartam vonni Imre Zoltánt. A tiszteleten kívül az is bennem volt, hogy így a kontinuitást is felmutathatom, hiszen a Szegedi Balett előző periódusa alapvetően az ő nevéhez kötődött. Zoli korábban már dolgozott itthon, hiszen megcsinálta a Hullámhosszok utasait az Opera Balettstúdiójában, aztán dolgozott az Operettszínházban is, de persze visszatért Nyugat-Németországba, ahol ekkoriban működött.

Nem volt rizikós akkoriban "disszidensekkel" dolgozni?

• Érdekes, hogy akkor fel sem merült bennem, hogy ez nehézségeket tud okozni. A világ akkorra sokat változott, könnyebb volt jönni-menni, a fekete felhő pedig addigra az ő fejük fölül is eltűnt. Közülük a legkevésbé Imre Zoli hezitált, aki sokat járt vissza a Szegeden élő édesanyjához.

Kiket kértél még fel?

• Vámos Györgyöt (Yuri Vamos), aki annak idején kiszereződött Nyugat-Németországba, akárcsak a harmadik meghívott koreográfus, Barbay Ferenc. Itt igazából nem disszidensekről volt szó, hanem olyan művészekről, akiknek a munkáját abban az időben lehetetlenné tették, s ők Nyugatra mentek alkotni. Amikor a következő év bérlétezését megszerkesztettük, a szegedi utcára ki is kerültek a plakátok, amelyeken ott volt az új estünk terve: Wittinger Róbert zeneszerző Démonja, amihez Imre Zolival terveztem készíttetni koreográfiát, Vámos György alkotása, a Rapszódia Rahmanyinov Paganini-variációira, s harmadikként Milloss Aurél A csodálatos mandarin-ja.

Utóbbi jelentőségét nem kell, külön eseteljük…

• Milloss-sal - akivel MaácZ László barátom, a Táncművészet hajdani, nagyszerű főszerkesztője hozott össze - egyszer korábban beszélgettünk róla, hogy, ha valaha módom lenne színpadot szerezni hozzá, hajlandó lenne-e oadaadni a hazájában soha nem játszott főművet? Nagyon boldog lennék - mondta ő. A Milloss-Mandarin tehát régi, dédelgetett álmom volt, már Szeged előtt. 1986-ban aztán jött a nagy lehetőség, már csak főszereplőket kellett találni. Milloss kizárólag Pártay Lillát tudta elképzelni A lány szerepére. Mandarinnak Szakály Györgyöt javasoltam, akit a mester természetesen meg akart nézni budapesti látogatása során. Egyetlen helyen lehetett akkor őt látni, a Madách Színház Macskákjában, Mefisztulész szerepében. Ott ültünk az első sorban, s az előadás végén Milloss annyit mondott: "Ő lesz a mandarin!" Komoly nehézséget jelentett - a terv végül is ezen bukkott el -, hogy Milloss mindig, minden koreográfiáját maga tanította be a világ bármely pontján. Nem volt asszisztense: ezért is olyan nehéz rekonstruálni az alkotásait. Mire eljutottunk a szervezés komolyabb szakaszáig (1987 nyarára), Milloss rossz egészségi állapota miatt kérte, halasszuk el kicsit a bemutatót. Imre Zoltán viszont megérkezett, és nagy lendülettel látott munkához. Sokat törtük a fejünket, hogy milyen méltó feladatot találhatnánk a Mandarinnal "bebolondított", a friss társulatot együttműködési szándékával erősítő, a Vámos-műben Metzger Mártával táncoló Szakály, és különösen az így feladat nélkül maradt Pártay számára. Tudtam, hogy Zoli és Lilla évfolyamtársak voltak annakidején, s éreztem, szívesen dolgoznának együtt. Így kötöttünk ki Schumann Asszonyszerelem, asszonysorsa, pontosabban annak négy tétele mellett. Ez volt az előtörténete Imre Zoltán egyik legizgalmasabb, poétikus alkotásának, Pártay (a második szereposztásban pedig Metzger) jutalomjátékának.

Barbay Ferenc volt az est harmadik koreográfusa. Ő mivel vett részt az esten?

• Neki volt egy saját magára kreált Tűzmadara, amelyet Szakálllyal és Lovassal állított színpadra Szegeden. Így lett kerek a program. Ezzel az esttel mentünk aztán az együttes első külföldi turnéjára, Irakba, a bagdadi operába, illetve a hajdani nagyhírű Babiloni Fesztiválra. Egy tízezer nézőt befogadó római arénában játszottuk az estet, még egy művel megtoldva - a szervezők kérésére szünet nélkül. Alig éltük túl.

Imre Zoltánt ezek szerint egy alkalomra kértétek fel eredetileg: őt ekkoriban ezer szakmai szál fűzte Nyugat-Németországhoz.

Mi történt? Egyszer csak ott ragadt? Hogy tudtátok tartós maradásra bírni?

• Zolit eleinte művészeti tanácsadóként akartuk a társulathoz kötni. Nem akartam, hogy teljes mértékig lekösse magát nálunk, hiszen ő ahhoz túl nagy művész volt, túl sok vesztényivalóval, hogy egy frissen indult társulat mellett kötelezze el magát. Akkoriban még nem kifejezetten fújdogáltak kortársi szelek, nagyon sok feladatot el kellett látnunk, a körülményeket nem nevezhettük ideálisnak. Nem akartam, hogy azért az évi egy darabért, amit létrehozhat, leragadjon Szegeden - azt gondoltam, a társulatnak is sokkal hasznosabb, ha ő, német és angol kapcsolatait ápolva, behozza az új szemléletet, lecsábít haladó szellemű koreográfusokat, műveket. Eleinte hajlott elfogadni ezt a koncepciót, aztán egyszerre, nem tudom, milyen oknál fogva, már nem akart visszamenni.

Máig nem derült ki, miért?

• Nem igazán. Úgy gondolta, hogy marad, s én hiába soroltam, mennyi terhet jelenthet számára az állandó, mindennapos szerepvállalás az izgalmas kihívások mellett.

De ő remekül feltalálta magát: koreográfiát készített például a vadonutáj Vig özvegyhez, tizenkét, grandiózus betétet komponálva hozzá. Zoli nem nézte le az operettet, valódi kihívásnak érezte a lehetőséget és nagyot alkotott. Őrületes energiákat mozgósított egy-egy ilyen kihívásra - így lehetett ennyire univerzális. Kiváló zongorista, Gershwin- és Bernstein-előadó volt például ez a reneszánsz ember: amikor leült a klaviatúrához improvizálni, megállt körötte az egész színház, Szegeden is, a pesti Operában is. Filmakadémiát végzett Angliában, rendezett, operatőrködött is - egészen máshogy koreografált, mint a maga idejében bárki.

Haladó művek mellett olyan hagyományos darab is színre került Szegeden, mint a Diótörő egy átdolgozott változata.

• Sokan a szememre is vetették, hogy nem vagyok elég konzekvens… Ebben az esetben a lehető legtudatosabban döntöttünk. Zsúfolt házak előtt játszottuk a darabot, s nem kimondottan az örületes újdonságra vadászó vájtfülűekre hajtottunk. 6-8 éves gyerekek, a jövő potenciális közönsége volt a célcsoportunk: egyszerűen azt akartuk, hogy bejőjenek a színházba, kerüljenek a tánc hatása alá. Sikerült. Értékes, modern klasszikusokat akartunk játszani: Tetley-t, Limónt, Joosst, amikor még nem volt egyértelmű, hogy Zoli marad. Nem tudtam, mertem modellként tekinteni Eck Imre Pécsi Balettjére, amely eleve modern együttesként indult 1960-ban. Szeged egy konzervatívabb város volt, eltérő hagyományokkal, a lakóira egészen más zenei, színházi élmények hatottak. Azt viszont keményen megfogadtam: gagyit sosem csinálok.

Nagysikerű musicalekben is komoly szerepet vállalt a balett-tagozat.

• Létrejött egy remek Hair, amiből majdnem összejött a százas szária: ez vidéken elképesztően magas szám. Aztán ott volt a Jézus Krisztus Szupersztár, a Hegedűs a háztetőn: óriási sikerek, nagyon jelentős táncanyaggal. Volt aztán egy merész ábrándom: mikor még volt realitása Milloss Mandarinjának Szegeden, szerettem volna párban játszani A kékszakállú herceg várának koreografikus változatával. Erre a feladatra sikerrel nyertem meg Maurice Béjárt-t: Gregor József és Marton Éva énekeltek volna a színpad két oldalán, élő zenekari kísérettel. A terv nem valósult meg, az ötletet távozásomkor magammal vittem, Béjárt-t lemondtam. A Mandarint azért 1990. márciusában mégis sikerült bemutatnom az Operaházban az "Hommage á Milloss Aurél" est keretében Milloss rekonstruált gyönyörűséges műve, a Petrassi zenére készült Estri, valamint Barbay Feri 12 lányra és Rachmaninov "Variációk egy Corelli témára" koreografált egyfelvonásosával együtt.

Te végül előbb hagytad ott Szegedet, mint Imre Zoltán.

• Igen, 1989-ben, a szezon végén a balettigazgatói székben Krámer György követett (ő korábban egy kiváló koreográfia erejéig már volt vendégalkotónk, Márta István Támad a szél című alkotására hozott létre egy darabot), ekkor már egy éve Imre Zoli volt a társulat művészeti vezetője. Maga a "puccs" még februárban volt.

Ki volt a puccsista?

• Ruszt Jóska, aki, ahová betette a lábát, mindent felrobbantott. Nagy László igazgató nagyon becsülte őt, akárcsak én, s nagyon szerette volna Rusztot Szegedre hívni.

Jóska mindig jó színházakat csinált, s mint ilyen, nagyon öntörvényű ember volt: nehéz volt vele együttműködni. Művészeti tanácsadóként került aztán a színházhoz. Ekkorra készült el a Kőszívű ember fiainak zenés változata, mi pedig vadul készültünk az új balett-bemutatóra. Jóska közölte, hogy márpedig a Kőszívűben a balett-együttes tagjai fognak statisztálni - hiába volt a színháznak saját statisztériája. Ragaszkodott a mutatós, fiatal táncosokhoz, akiknek élő díszletként, tíztlő kettőig kellett volna szobrozni a próbákon, ami minden szempontból luxus és méltatlanság. Ellenszegültem, s ezzel elkezdődött a vesszőfutásom. Lejárt aztán a szerződéseem, s nem hosszabbították meg, pedig tudták, hosszú távra tervezzük. Imre Zolival megpróbáltak kettőnket is egymásnak ugrasztani, de ez nem sikerült. Zoli Ruszték oldalára állt, amit, gondolom, gyorsan megbánt, ismerve az eztán történeteket. Krámer Gyuri sem tudott igazán élni a közel harmincfős társulat adta lehetőségekkel: hamarosan ő is lemondott, és Veszprémben kezdett társulatépítésbe. Az ő helyét foglalta el aztán Imre Zoli, aki így két évig egyszerre volt balettigazgató és művészeti vezető is.

Hogy láttad Imre Zoltán pályájának végső szakaszát?

• Nagyon sajnálom, hogy mindez úgy alakult, ahogy. Imre Zoli korának egyik legnagyobb koreográfusa volt - miután eljött Szegedről, rettentően elaprózta magát, az életét. Gondolj csak bele: néhány év leforgása alatt Kaposvártól Debrecenig, Győrtől Budapestig készített betéteket színházi előadásokhoz. Legfeljebb annyi igazi pozitívum merült fel a művészi fejlődését tekintve, hogy Debrecenben például operát is rendezhetett. Neki nagyhatású, önálló alkotóművészként még egypár csodát létre kellett volna hoznia, olyat, mint a Támad a széllel közös estén bemutatott, csodálatos Stabat Mater, vagy a korábbi Asszonyszerelem, asszonysors. Örülök, hogy mindkettőnek részese lehettem. Nem véletlen, hogy amikor a társulat tizenötödik születésnapját ünnepelte, úgy döntöttem, hogy ezt a két darabot felújítom: érdekes, hogy ennyi idő elteltével, majdnem az ere-detí szereposztással dolgozhattunk. A ma is tartó kortársi korszak nem virágozhatott volna fel ennyire Szegeden az aranyalap nélkül, amit mi raktunk le. A válságos időkben az operajátszás szinte megszűnt a színházban, s gyakorlatilag haldoklik a mai napig. Sajnálom, hogy így alakult. A Szegedi Kortárs Balett remekül funkcionál, s egyedülálló lehetőséget kapott a Kiszínházban kialakított balett-teremmel. Más kérdés, hogy mennyi lehetőség, feladat várna rájuk egy ideális állapotban. Nem arra gondolok, hogy a táncosoknak opera-betétekben kellene részt venniük: de ilyen előadásokra odalent szükség van, s ezek a produkciók nem élhetnek meg erős táncanyag nélkül.

E kihívásoknak a kiváló kortárs balett - jellegénél fogva - nem valószínű, hogy megfeleln. Mi annakidején megpróbáltunk minden lehetséges területet lefedni.

Saját meghatározásod szerint produkciós menedzserként dolgozol, a komolyzenei élet, a klasszikus balett számos, nemzetközi nagyságát hoztad el Budapestre, fesztiválokat szervezel, lemezek kiadásánál bábáskodsz. Táncszervezői munkásságodat pedig mélyen meghatározza egy barátság egy néhai világnagysággal, akit Te csábítottál Magyarországra táncolni, 1992-ben.

• A pompás kiállítású, de koreográfiailag remekműnek éppenséggel nem nevezhető Keveházi-balettben, a Christoforóban lépett életében utoljára színpadra az akkor már súlyos beteg Rudolf Nurejev. Ezt az előadást, s így a világsztár fellépését is én szerveztem. Egy kicsi szerepet táncolt, többet talán nem is bírt volna - de hangsúlyozom: ez a csak Nizsinszkijjel mérhető fenomén itt, Budapesten állt utoljára színpadon, a haláláig már nem lépett fel közönség előtt. Fantasztikus hatást gyakorolt rám a személyige: ő, akit zsugori, elviselhetetlen, arrogáns alakként emlegetett a fél világ, olyan emberi gesztusokkal ajándékozott meg, amiket, amíg élek nem felejték el. Másfél hónapot töltött Budapesten, amelyet már ismert, hiszen lépett is itt fel korábban: csak éppen nem táncosként, hanem karmesterként, 1990-ben, az Operaházban.

Akkor már ismerétek egymást?

• Én abban az évben találkoztam vele először, Veronában, ahol Aschenbachot táncolta a Halál Velencében című Fleming Flindt-koreográfiában. Lelkesen mesélte, mekkora váltás jön el az életében, hiszen hamarosan dirigensként debütál Bécsben. Megszereztem a jogot rá, hogy a koncertet egy stábbal rögzítsük, adott nekünk egy terjedelmes interjút, s egy werkfilmet is felvehettünk a próbákról. Aztán beütött a katasztrófa: elopták a teljes, megvágott filmet abból a hazai stúdióból, ahol dolgoztunk.

A hangzóanyag, élete egyetlen karmesteri felvétele megmaradt. Ezt ki is adtam lemezen.

Ha jól tudom, a Nurejev Nemzetközi Balettverseny, nagy missziód alapötletét is együtt találtátok ki…

• Érdekes, hogy hány interjújában emlegette Budapestet: ez a város volt számára az emigráció előtti időktől a Nyugat kapuja, ahová valami furcsa nosztalgiaiával vágyott vissza. 1958-ban, még a Kirov Balett ifjú titánjaként utazott át szólista-társaival a városon, útban Bécs felé. Két órájuk volt városnézésre, de ez maradandó nyomot hagyott a szívében. A verseny az ő ötlete volt: azt akarta, hogy szervezzem meg, ő elvállalja a zsűrielnökséget, s majd itt fog találkozni egymással a fiatal orosz táncosok krémje, meg a nyugati kereslet, a nagyhatalmú impresszáriók. Megvolt hát a terv, Nurejev írásban felvázolta a koncepciót, de hamarosan meghalt. Az első, az ő halhatatlan alakjának ajánlott versenyt egy évvel az elhunyta után, 1994-re sikerült megszerveznem. Hosszabb kihagyás után most, 2008 márciusában került sor az ötödikre, Rudolf Nurejev hetvenedik születésnapján, a legendás balerina, a nyolcvankét éves Maja Pliszcekaja elnökletével.